

absynt
100%

Liao I-wu Pre jednu a sto piesní

„Nikdy som nemienil
stať sa hrdinom, ale
v krajine, kde vládlo
šialenstvo, som tento
postoj musel zaujať.“

absynt

Preklad: Viera Lelkesová

Liao I-wu: Pre jednu a sto piesní

Básnikovo putovanie čínskou väznicou

Venované môjmu otcovi
a sestre Fej Fej

Copyright © 2013 by Liao Yiwu

Copyright Foreword © 2011 by Herta Müller

All Rights Reserved

Translation © Viera Lelkesová

Cover Art © Tomáš Klepoch

Graphic Design © Pavlína Morháčová

ISBN 978-80-89876-89-1

Publikáciu z verejných zdrojov podporil

Fond na podporu umenia

u. fond
na podporu
umenia

Predslov

Herta Müller

„Oproti mne sa týčila pôsobivá scenéria – horská stena ako divadelné pozadie, písanie a skutočný život... To všetko neoddeliteľné. Prečo to potom ale tak bolí?“ pýta sa Liao I-wu v románe *Pre jednu a sto piesní*. Samotný akt písania je podľa neho „posadnutosť, akú vo vás vyvolá otravne bzučiaca muchy – musíte si dávať pozor, aby ste sa po nej nezahnali“.

„Prečo to bolí“ alebo „musíte si dávať pozor, aby ste sa po nej nezahnali“ – Liao I-wu dokonale stručným a výstižným jazykom opisuje, ako mu písanie pomáha preniesť sa cez boľavé zážitky z väznice aj cez policajný štát, ktorý mu hrozí opätovným uväznením za to, že píše o svojom čase strávenom v cele.

Okolnosti sprevádzajúce zrod románu pripomínajú vydanie *Doktora Živaga* pred päťdesiatimi rokmi. Boris Pasternak bol tiež odhodlaný vydať svoj román v Taliansku u Giangiacoma Feltrinelliho. Netrvalo dlho a už len ich vzájomná komunikácia začala pripomínať napínavý triler. Feltrinelli Pasternaka varoval, aby nikomu neveril, kým sa nepreukáže polovicou roztrhutej bankovky. Pasternak mu na cigaretovom papieriku prepašoval správu, v ktorej stálo, aby Talian reagoval len na listy napísané po francúzsky. Príčinou všetkých týchto tajných manévrov bol Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho zväzu a jeho úporná snaha zabrániť tomu, aby kniha uzrela svetlo sveta. Sovietski predstavitelia vyzvali

Komunistickú stranu Talianska, aby v tom bola nápomocná. Sám Pasternak bol prinútený podpísať prehlásenie zabráňujúce jej vydaniu. Prezident Sovietskeho zväzu spisovateľov Alexej Surkov osobne zašiel za Feltrinellim do Milána a predložením sfaľovaných Pasternakových pokynov sa pokúsil zmariť vydanie knihy; Feltrinelli svojho návštevníka opísal ako „hyenu s ústami plnými medu“. Pasternak sa však nevzdal. Na vydaní svojej knihy trval za každú cenu. Snahy Komunistickej strany Číny zastaviť knihu Liao I-wua boli podobné, tlak vyvíjaný na spisovateľa bol nepredstaviteľný. Musel sľúbiť, že svoje dielo v Nemecku nevydá. A hoci jeho nemecký vydavateľ Fischer Verlag vedel, že po ničom netuži viac, vydanie knihy musel odložiť – čiastočne proti autorovej vôli –, aby tak zabránil jeho uväzneniu; hoci Liao vyhlásil, že je odhodlaný knihu vydať, a ak to bude nevyhnutné, ísť aj do väzenia. K tomu našťastie neprišlo.

V prípade Liao I-wua sa intervencia čínskej vlády nestretla s úspechom, avšak v mnohých iných áno; napríklad vo veci dvanástich fotografií slávneho nemeckého fotografa, ktoré mali byť súčasťou nemecko-čínskej výstavy – po intervencii čínskej cenzúry sa nakoniec vystavili len dve fotografie. A takýto zásah prijali ako kurátori výstavy, tak aj nemecký umelec.

Za čias Pasternaka si podobné zásahy vyžadovali intrigánske, tajné plány a tlaky rôznych strán. Dnes sa nemeckí podnikatelia nechajú tak zaslepiť finančnými výkazmi, že keď dôjde k porušovaniu ľudských práv, sú ochotní odvrátiť svoj zrak od toho, čo sa deje. Sladkými rečami Číňanov sú zaslepení aj niektorí nemeckí spisovatelia. Julie Zeh sa počas svojej návštevy Pekingú vyjadrila, že rozumie snahám Číny v záujme vylúčenia možnosti občianskej vojny obmedzovať, stíhať a zatýkať údajných agitátorov, zavádzať tlačovú cenzúru či obmedzovať internetovú

komunikáciu. A nemyslí si, že by sa našiel niekto, kto by si trúfol vstať a vysloviť požiadavku: „Chceme demokraciu a chceme ju teraz!“

Presne ako Pasternak, aj Liao I-wu si musel pred vydaním svojej knihy veľa vytrpieť: neprestajné sledovanie, domové prehliadky, opakované zabavenia jeho rukopisu. Vždy však dokázal začať odznovu a za to, že neprestal, kým rukopis nebol hotový, môžeme ďakovať jeho poctivosti a morálnej zodpovednosti.

Pasternaka nám nepripomína len príbeh spojený s vydaním tohto diela, ale aj jeho samotný obsah. Román *Pre jednu a sto piesní* nám otvára oči. Podobne ako v jeho predchádzajúcej knižke *The Corpse Walker*¹, aj teraz nahliadame pod pozlátku ríše zbohatlíkov bažiacich po moci. Režim spravujúci väznice a tábory podľa modelu gulagu nie je moderným štátom, ale maoistickým prežitkom ukrytým pod zásterkou ekonomického zázraku. Doplácajú na to obyčajní ľudia, utlačaní a oberaní o svoje práva.

Fakty sú jedna vec – toto je však kniha s nesmiernou literárnou silou. Vďaka jazykovým schopnostiam autora je znepokojujúco chladná, a zároveň prívetivo hrejivá, prchká, a pritom charizmatická. V cele si človek uvedomuje každú sekundu. Sadizmus sa tu nepredvídateľným spôsobom strieda so súcitom. Ten istý človek je v jednu chvíľu netvorom, a onedlho nato kôpkou nešťastia. Akékoľvek správanie je absurdne normálne, ako napokon i väzenie samotné. „Smrť spôsobená bitkou vo vyšetrovacom centre bola bežná ako každodenná miska ryže,“ píše Liao.

Brutalitu zlodejov a vrahov autor bagatelizuje; jej presným popisom z nej sníma démonické rúško. V systéme štátnej väznice násilie nevyhnutne nadobúda legitimitu:

1 Kniha je dostupná v českom preklade pod názvom *Hovory se spodinou* (Mladá fronta 2013) (pozn. red.).

podľa Liaa dôvodom straty ľudskosti väzňov je samotný čínsky štát a jeho praktika „využívania väzňov na kontrolu ostatných uväznených“. Sarkazmus ukrytý v literárnom umení Liao I-wua je vlastne obrátenou stranou bolesti. Svedectvá sa prelínajú s poetickými pasážami, a výsledok tak okrem mozgu dráždi aj čitateľov žalúdok. Liaov jazyk pôsobí fyzicky, pretože sám fyzicky trpel. Ako autor, tak i jeho jazyk zažili útlak a mučenie. V tom istom momente kričí aj šepká, až sa napokon oslobodí.

„Mŕtvy Čchang“ alebo „Tmavokožec“ sú spoluväzňami odsúdení na smrť, hoci sú stále nažive. Tmavokožec vraždil. Keď ho žena podviedla s inými, doslova ju zarezal nožom. Kým príde k poprave, Liao píše v mene svojich spoluväzňov žiadosti o milosť; neskôr – pred ich smrťou – posledný list príbuzným alebo ich závet. Keď po nich prídu do cely a odvedú ich na popravu, autor jednoducho poznamená: „...šiel ďalej svojou cestou.“ Hovorí to s láskavosťou, z ktorej vám naskočia zimomriavky. Neskôr sa však dozvieme, že noc pred popravou chlapíka odvedli do samostatnej cely, kde mu lekár odobral krv. Aj o tú ho štát pripravil.

Papier a ceruzku máte v cele k dispozícii len dve hodiny do mesiaca a za ten čas musíte stihnúť napísať desať listov. Liao teda nemohol zachytiť jednotlivé rozhovory. Dialógy tvoril nanovo, lovil ich vo svojej pamäti. Napriek tomu v nich cítiť celú škálu emócií: hnev, sadizmus, obavy, stratu, opustenosť aj samotu.

Rovnako pôsobivé sú jeho obrazy krajiny: „Mesačné svetlo sčervenelo. Hviezdy ako húfy zelených mušiek ujedali z nočnej oblohy.“ Alebo: „Pouličné lampy vrhali vyblednuté svetlo; cítil som sa ako na Mesiaci. Vrcholky vežiakov sa jeden za druhým strácali v klenbe oblohy; úzke uličky boli nekonečne hlboké a obyčajné myšlienky sa strácali v žiare lúčov snov.“

O sebe samom Liao píše: „Narodil si sa s dušou vraha,
/ no keď máš konať, / si stratený a čušíš.“

Báseň *Masaker*, ktorú Liao venoval masakru zo 4. júna,
pôsobí osudovo. Nárek nad mŕtvymi, záplava obrazov:

V mene matiek hrdúste deti!

V mene detí znásilňujte otcov!

V mene žien vraždite mužov!

V mene mešťanov vyhadzujte do povetria mestá!

Vojaci, čo „leštia si svoje vojenské čižmy sukňami mŕtvých dievčat“.

A znovu a bez prestania, ako refrén:

Začnite páliť! Chrlíte salvy! Páľte! Je to fajn. Také fajn!

Tento epitaf je napísaný, alebo skôr vykriknutý ako vyplášený rozkaz bezmocným tónom; sila tohto zvráteného rozkazu má zadržať armádu pred zabíjaním.

Po krvavom kúpeli Liao rezignovane píše:

Jatky sa odohrávajú v troch svetoch.

Na krídlach vtákov.

V bruchách rýb.

V drobnom prachu.

V nespočetných žijúcich organizmoch.

V románe nájdete nesmierne množstvo príšerných príbehov opísaných záplavou trblietavých slov. Autorovi nič neunikne. Okrem toho je táto kniha nádhernou ukážkou pamäťových schopností. Také fenomenálne spomienky vznikajú len vďaka sústredenému pozorovaniu. Z rozprávania Oskara Pastiora o pracovnom tábore viem, ako funguje pamäť na „absolútne nulovej hladine existencie“, ako

vtedy podvedome, ale o to presnejšie zaznamenáva udalosti. Presne toto sa stalo aj Liaovi: neprestával vnímať – niekedy úmyselne, inokedy nie. Na „absolútne nulovej hladine existencie“ stláčame spúšť fotoaparátu a uchováваме sekundy. Inštinkt zachytenia momentu funguje nezávisle, a dokonca aj proti našej vôli. Ubolené nervy nútia pozorovať. Autora prepadáva neznesiteľná posadnutosť ľuďmi natlačenými v táboroch a vo väzniciach v nechutne tesných priestoroch. Nutkanie pozorovať mení každý detail na jeho vlastný a uberá mu všetku silu, čo mu ešte zostala.

Napriek tomu je nutkanie pozorovať šťastím, lebo vďaka nemu si zachováva ľudskosť; pozorovateľa nepriamo chráni, a možno mu dokonca zachraňuje život. Ak totiž pozoruje, je už takmer jednou nohou vonku, hoci fyzicky je stále dnu. V prostredí, v ktorom sú na každodennom poriadku nebalosť a existencia na úrovni vegetácie, je takéto pozorovanie jedinou možnou duševnou a duchovnou činnosťou. Vnímanie je mučivé a muky vnímania sú požehnaním.

Muky a láskavosť v knihe neprestajne kráčajú bok po boku a veľmi dobre sa navzájom poznajú, pretože impulzom pre obe je sebazpozorovanie. Liaove dielo z väznice je duchovnou inscenáciou vrývajúcou zážitky do pamäti, monológom v rozhovore, ponúkajúcim všetko, čo sa stalo. Avšak spomínanie je aj súčasťou recidívy, keďže umocňuje prežité, ktoré – hoci tentokrát v abstraktnej forme – ostáva navždy uviaznuté v mozgu ako fantómová bolesť a pretrvávajúci strach. Nedá sa ich zbaviť – doma ani v zahraničí. Nikdy nikam neodídu, práve naopak, neprestajne sa vracajú.

„Môj starý priateľ s lesklou hlavou“, tak Liao I-wua oslovuje laureát Nobelovej ceny za mier Liou Siao-po. Tí dvaja patria k sebe. Každý z nich nám spôsobom sebe vlastným otvoril oči a ponúkol pohľad na dnešnú Čínu.

Ale Siao-po stále sedí vo väzení za svoju jedinečnú Chartu 08, inteligentný súpis reformných návrhov demokratizácie Číny – je to jeho „zločin“.² Márnivosť komunistov a strach Večnej Strany zo straty moci sú natoľko bezhraničné, že jeho túžba po zmene mu zabezpečila odsúdenie na jedenásť rokov väzenia. Súdruhov, podľa všetkého skostnatených, ktorí slepo a vzdorovito bránia svoju autokraciu, netrúfajú, že zúrivá snaha o sebazáchovu režimu je nielen úplnou stratou tváre, ale aj implicitnou deklaráciou zlyhania. Je to tiež jediné možné vysvetlenie krutého sledu udalostí, ktorým sa v minulosti zbavili Aj Wej-weja. Jedno falošné obvinenie sledovalo za druhým tak, aby – ako despotická pyramída z kariet – vytvorili požadovaný „zločin“. Neobstojí tu však nič, keďže samotné obvinenia si navzájom protirečia. Verdikt obviňujúci Liao I-wua nie je legitímny, dokonca ani podľa zákonov samotnej Číny. Je len ďalším príkladom tyranie štátu.

Som veľmi rada, že Liao I-wu dokázal prísť sem, do Nemecka, na pre neho cudzie miesto, a neskončil namiesto toho vo väzení. Toto šťastie má preňho trpkú príchuť, oveľa trpkějšíu, ako si vieme predstaviť. Ale takéto „trpké“ šťastie je v podstate vzácnejšie než čisté šťastie – napriek tomu, že veľa stojí, dáva ešte viac. Trpké šťastie nie je niečo, čo nás svojvoľne unáša – musíme si ho osedlať. Opantá nás celou svojou „nehou iného sveta“.

Domov je miesto, kde sa narodíte a kde žijete.

Alebo kde ste sa narodili, dlho žili, to miesto ste opustili a znovu sa tam vraciate.

Pre ľudí, ktorí sa zachránili pred prenasledovaním, je domov miesto, kde sa narodili, dlho žili, odkiaľ utiekli a už sa tam viac nevrátia.

2 Liou Siao-po zomrel 13. júla 2017 vo veku 61 rokov – čínske úrady mu povolili pobyt v nemocnici, neumožnili mu však liečbu v zahraničí a nepravdivo informovali verejnosť o jeho stave (pozn. prekl.).

Poviete si: „Do pekla s ním!“ Tak to však nie je. Takýto domov je váš najintímnejší nepriateľ. Nechali ste tam všetkých vám drahých, ktorí sú tomu všetkému vystavení rovnako ako vy: ak už nie sú vo väzení, musia si „dávať pozor na každý krok“.

V blízkej budúcnosti sa Liao I-wu domov nedostane. Trpké šťastie je ale mimoriadne rafinované, túžbu po domove vedome potláča. Je vynikajúcim majstrom vo vyjadrovaní podmienky, ktorý vám stroho vysvetlí: v skutočnosti si predsa nikdy netúžil žiť tak, ako by si musel, keby si bol mohol zostať doma. V tomto spôsobe vyjadrenia sa neskrýva želanie – je to prosté konštatovanie. Zbavuje vás melanchólie, hoci dobre vie, že tá sa v plnej kráse vráti bez toho, aby vôbec odišla. Vtedy však znovu príde na rad majstrovský podmieňovací spôsob.

Keď hovoríme o domove, pre mňa je oným trpkým šťastím domov so spomínanou podmienkou. Každý deň prežitý v exile v sebe skrýva „zlobu tohto sveta“ a „nehu iného sveta“.

Drahý I-wu, k trpkému šťastiu sa neskôr pridá aj šťastie čisté.

Vlastne ty ho už dnes máš.³

Herta Müller, 17. august 2011

3 Tento prejav odznel pri príležitosti vydania *Pre jednu a sto piesní* v Berlíne (pozn. čín. prekl.).

Úvod

Túto knihu som vďaka neúnavným snahám čínskej tajnej polície písal tri razy.

Najprv som ju čmáral na zadnú stranu obálok a zdrapov papiera, ktoré mi moja rodina prepašovala do väznice, kde som si od roku 1990 do roku 1994 odsedel štyri roky za napísanie a šírenie básne odsudzujúcej neslávne známe krvavé potlačenie študentského protestného hnutia na Námestí Tchien-an-men v osemdesiatom deviatom.

Polícia ma neprestala sledovať a obťažovať ani po mojom prepustení v deväťdesiatom štvrtom. 10. októbra 1995 vtrhla do môjho bytu v Čcheng-tu v provincii S'-čchuan a skonfiškovala mi rukopis románu *Pre jednu a sto piesní*. Za trest za – ako to oni nazvali – „útok na štátny väzenský systém“, ktorého som sa dopustil svojou tvorbou, som bol dvadsať dní držaný v domácom väzení.

Začal som na knižke pracovať odznova. Dokončenie novej verzie mi trvalo tri roky. Prišiel som o ňu v roku 2001, spolu s ďalšími nepublikovanými literárnymi dielami. Tentoraz si policajti so sebou odniesli aj počítač.

V snahe zanechať po sebe stopu v literárnych dejinách autori radi vedú vzletné reči a o svojich dielach neprestávajú rozprávať. Nanešťastie, ja svoje roky strávené drinou nemôžem podložiť mnohými fyzickými dôkazmi – práve naopak, stal som sa autorom písucim pre potešenie polície. Väčšina mojich spomienok – ťažko sa rodiace rukopisy, ktoré rozprávajú o mojom živote, a moje básne – je

dnes zamknutá na úrade Verejnej bezpečnosti. Policajti mi zobrali aj notebook, ktorý mi podarovala moja mladšia sestra.

Pamäť čínskych policajtov je úžasná. Riaditeľ miestneho oddelenia Verejnej bezpečnosti mal príležitosť vryť si do nej mnohé z mojich básní a doplnil ich o ešte komplexnejšie myšlienky, než aké som do nich pôvodne vložil ja. Svojím spôsobom si moje dielo našlo cestu k mysliam a perám minimálne jedného druhu nadšených čitateľov.

Naozaj – ukázalo sa, že policajti sa mojím dielom nedokážu nasýtiť. A tak po každej úspešnej razii som ako potkan vyhľadával nové a nové diery, svoje rukopisy som nechával u príbuzných či známych po celom meste, vkladal som ich do čoraz hlbších štrbín. Utajené snahy ukryť moje diela pripomínali konanie nositeľa Nobelovej ceny Alexandra Solženicyna, ktorého rukopis *Súostrovia Gulag* čelil podobným hrozbám zo strany KGB. Svoje dielo mohol zachrániť iba jediným spôsobom – vydať ho.

Začiatkom roku 2011, keď sa knihu konečne podarilo prepašovať von z Číny a na Taiwane a v Nemecku prebiehali prípravy na jej vydanie, som opäť narazil na odpor čínskych úradov. Policajní dozorcovia, ktorých na vrchole Arabskej jari príležitostne posielali hliadkovať okolo môjho bytu, ma pozvali „na čaj“. V blízkej čajovni mi predložili na podpis súhlas so zrušením publikácie. „Vaše pamäti poškvŕňujú dobré meno krajiny a ohrozujú naše národné záujmy,“ oznámil mi policajt, ktorý skonfiškovaný rukopis čítal.

„Prečo nemôžete písať nevinné príbehy, ktoré by sme mohli vydať tu a ktoré by boli prínosom aj pre vás?“ neodpustil si praktickú pripomienku.

Keď som slušne odmietol, policajt prešiel k vyhrážkam: ak neposlúchnem, začnú ma stíhať alebo ma „nechajú na nejakú tú chvíľu zmiznúť“, podobne ako iných

spisovateľov a umelcov, napr. Aj Wej-weja alebo Žuan Jüan-feja.

Súhlas som nikdy nepodpísal, miesto toho som sa rozhodol opustiť moju domovinu. Za pomoci odvážnych priateľov som sa dostal do Vietnamu a bezpečne som pristál v Nemecku, práve včas, aby som mohol podporiť publikáciu tejto kroniky môjho života, ktorá sa rodila celých dvadsať rokov.

V Číne vláda naďalej vymazáva a skresľuje kolektívnu pamäť krajiny tak, aby vyhovovala jej všeobecnej politickej stratégii. Jedno však nikdy nevymažú – pamäť jednotlivca s jedinečným psychickým kódovaním a nezmazateľnými jazvami po útlaku.

Prvá časť

Putovanie básnika
1988 – 1990